

PRILOZI

DOI: <https://doi.org/10.19090/arhe.2024.42.397-402>

BAJRAM DIZDAREVIĆ

POTRAGA ZA HORIZONTOM I 'UKUPNOŠĆU' U BIOETIČKOM OPUSU TOMISLAVA KRZNARA

(Tomislav Krznar, *Bioetički horizonti: susrećišta bioetike i obrazovanja*, Zagreb, Pergamena, 2021, 204 str.)

Knjiga *Bioetički horizonti: susrećišta bioetike i obrazovanja* nova je publikacija zagrebačkog bioetičara i univerzitetskog profesora dr. Tomislava Krznara. Ona je objavljena 2021. g., i sastoji se iz uvodnog dijela, tri poglavlja, te završnog dijela. Prvo poglavlje naslovljeno je sa *Obrazovanje?*, drugo kao *Život?*, dok je posljednje poglavlje naslovljeno sa *Vjerodostojnost (bioetičkih) zapisa*. U uvodnom dijelu zagrebački profesor opredjeljuje se da objasni dva ključna koncepta: riječ je o bioetičkoj edukaciji i konceptu horizonta. Bioetička edukacija usredsređena je na edukacijski aspekt, te nastojanju, posebno kod studenata medicine, da se probudi interesovanje za etička pitanja, a što se na kraju ima odraziti na ukupno liječničko ponašanje prema pacijentima. Naravno, ovdje se javljaju pitanja

koja su se prethodno strogo vezala za koncept odgoja, a sada se na nešto drugačiji način nastoje valorizirati. U kontekstu govora o horizontu, prof. Krznar podcrtava da je riječ o granici, budući da su horizonti uvijek uslovljeni određenim mjestom odnosno historijskim trenutkom. Opet, izdvaja da „našu“, tehničku civilizaciju karakteriše jedno specifično samogubljenje horizonta, uslijed čega više nije moguće napraviti koherentan vrijednosni zaokret, ali upravo tu nastupa rasprava o obrazovanju.

U prvom poglavlju autor se dominantno referira na hrvatskog, regionalno značajnog, filozofa Linu Veljaka, podvlačeći pri tom da pitanje svih pitanja jeste ono koje zadire u samu bit obrazovanja, budući da se ukupne kulturološke, geografske, geopolitičke okolnosti konstituiraju

upravo kroz pomenuti segment, no otklon u odnosu na jednu poziciju samodovoljnosti i rezistentnosti nije moguć bez adekvatnog redefiniranja samog koncepta obrazovanja. Uostalom, Krznar se pita čemu još uopšte obrazovanje, pri čemu navodi zanimljivu opasku prof. Veljaka da bi unutar samog obrazovnog sistema morala postojati veća otvorenost i inkluzivnost odnosno ono što se naziva pluriperspektivizmom, u odnosu na jedno gotovo dogmatsko slijeđenje isključivo jedne pedagoškijske istine. Ukupnost ovakvog obrazovnog koncepta determinirana je motivom korisnosti i zadovoljenja jasno utvrđenih društvenih potreba, što je dijametralno suprotno svrsi obrazovanja na način na koji ju vidi prof. Veljak. Nasuprot pomenutom, koje uostalom osnažuje i vrlo konkretne geopolitičke ali i kulturološke modele, bilo da je riječ o neoliberalizmu, kapitalizmu, ili vrijednosnom relativizmu, prof. Veljak shodno Krznarovom navođenju smatra da je bit obrazovanja u razvijanju kritičkog duha, racionalnosti, progresivnosti, kao i jasnoga vrijednosnog određenja uz mogućnost adekvatnog suočenja sa svijetom koji je kulturalno ali i vrijednosno sve pluralniji. Specifikum obrazovnog sistema danas, smatra prof. Krznar, jeste

jedna sveobuhvatnost, u smislu omasovljenja, što su i vladine politike, budući da brojne privatne univerzitetne upravo oni (vjerujemo da je autor prevashodno imao na umu zemlje Zapadnog Balkana odnosno njihove vlade) akreditiraju, te ih tim činom kvalitativno legitimiraju. No, u toj sveobuhvatnosti, i motivu isplativosti koji duboko profilira ukupni obrazovni sistem, isuviše je teško izbjeći isključivo tržišnoj orijentaciji obrazovanja, a upravo u tome prof. Veljak, u Krznarovom misaonom kontekstu, vidi najveću slabost. Naravno, sve to zamagljeno je pojmom „napretka“ koji se još od prosvjetiteljstva često upotrebljava, ali i pod čijim se plaštom opravdavaju najrazličitiji ideološki konstrukti.

Tomislav Krznar se bavi i misaonom zaostavštinom filozofa Milana Polića (1945.-2015), koji se, između ostaloga, bavio konceptom obrazovanja u kontekstu bioetičke zaostavštine. Osim što je riječ o akademskom području znanja, riječ je o društvenom pokretu koji u svom središtu ima nakanu da se izmijene okolnosti s ciljem da život u svojoj ukupnosti kvalitativno bude bolji. Mete Polićevog rada, kako zapaža prof. Krznar, bili su problemi autoritarnosti u društvu, uloga religije u javnoj sferi, problemi kapita-

lističke privrede, podređivanje žena, „službeni moral“. Ono što posebno karakterizira intelektualni opus Polića jeste da i pored toga što primjećuje sve opasnosti koje se pomaljavu u svijetu usljed neodgovornog odnosa čovjeka prema prirodi, ipak, svjestan je da bi povratak prirodi bio vraćanje predmnijenju odnosno primitivnoj svijesti. Zapravo, čovjek postaje čovjekom samim usprotivljavanjem prirodi. Problemi koji iskrsavaju ne mogu se riješiti unutar područja etike. Naime, oni su rješivi isključivo unutar područja obrazovanja, a za takvo što je nužno povezivanje različitih područja znanja, pri čemu poseban naglasak treba staviti na područja povijesti i ekologije, odnosno ekohistoriju. U nastavku navedenog poglavlja Krznar se dotiče i samog razumijevanja filozofije na način na koji ju domišlja Ortega y Gasset, u smislu da je filozofija „prokletstvo ljudskog bića“, te da je njezin zadatak da unutar obrazovno-odgojnih koncepata sve podvrgne kritičkom sudu, da bi se iznova mogao pronaći ili utvrditi smisao opstojnosti tih načela. Opet Krznar zamjećuje da Ortega y Gasset, aristotelijanski, ističe da to nije nimalo lako, budući da sve druge znanosti za razliku od filozofije imaju unaprijed zadan predmet mišljenja, a da ga filo-

zofija uvijek iznova treba reaktualizirati i otkrivati. Naravno, u okolnostima postmodernog svijeta to se čini dokraja nepraktičnim i najobičnijim gubljenjem vremena. No, upravo u tom ponovnom otkrivanju smisla filozofije, na način na koji ju vidi y Gasset, što izdvaja profesor Učiteljskog fakulteta, moguće je uvidjeti i postati svjestan supstancijalne razlike između autentičnog znanja i pukog informatičkog pristupa znanju. Naime, učenici postaju puki sakupljači informacija iz različitih naučnih područja, a da pri tom nisu osposobljeni da im integrativno i kritički pristupe, za što im je neophodna filozofija.

U drugom poglavlju pod naslovom *Život?*, prof. Krznar se bavi intelektualnom mišlju pomenutog španjolskog filozofa Ortega y Gasset, kao i konceptom raciovitalizma koji y Gasset uvodi u filozofijski diskurs. Ortegovina misao, shodno Krznarovoj interpretaciji, bavi se životnom ukupnošću, a zadatak filozofije jeste da olakša razumijevanje vidljivog, ali i onoga u odnosu na što postoji ljudska slutnja. Dakle, y Gasset čovjeka stavlja nasuprot Univerzuma, a put premošćenja pomenutog jaza odnosno slutnje jeste filozofija. Čovjeka karakterizira, osim kao intelektualno, i kontekstualnim bićem. Pomenuta

kontekstualnost stoji u suodnosu sa kulturom u konstrukcijama obrazovanja, odnosno sa životom u konstrukcijama bioetike. Krznar se u ovom poglavlju referira na Ortegino djelo *El tema de nuestro tiempo* (1923.) (Tema našeg vremena) u kojemu, po ocjeni mnogih interpreata, y Gasset i otpočinje profiliranje koncepta raciovitalizma. U pomenutom djelu y Gasset najprije problematizira koncepte relativizma i racionalizma. Najprije, ukoliko se prihvati da istina ne postoji, tada niti relativizam ne možemo ozbiljno shvatiti. Drugo, uvjerenje da istina postoji imanentno je čovjeku, i ljudsko biće u odnosu na pomenutu datost ne može napraviti otklon, a da vlastiti život ne načini apsurdnim, odnosno iluzornim. S druge strane, y Gasset ističe da niti racionalizam koji insistira na jednoj, nepokvarljivoj, istini, koja počiva izvan nas, ne pruža zadovoljavajući okvir, budući da ne uvažava ukupnost ljudskog života. Radije je istina raštrkana u najdivergentnijim kulturalnim kalupima, a zadatak je čovjeka da za njom traga. U tom kontekstu ističe da čisti „um“ treba predati svoje ovlasti vitalnom „umu“. Tako konstruira koncept vitalnih vrijednosti, ističući da je život „kozmička realizacija altruizma“. Uglavnom, zapadnjački način

mišljenja zanemaruje ukupnost ljudskog bića, pristupa mu jednostrano, kroz uvažavanje isključivo racija, dočim, s druge strane, y Gasset shodno Krznaru insistira na smislenosti, odnosno perspektivističkom životu koji čovjeku omogućava da se suvislo orijentira u životu. Također, u ovom djelu autor knjige bavi se i intelektualnom mišlju Nikole Viskovića, te njegovim djelima *Životinja i čovjek* i *Stablo i čovjek*. Visković je prvi u regiji koji je pisao o lovu kao kulturnom fenomenu, a ne samo kao djelatnosti lovstva. Ukupna Viskovićeva misao usmjerena je, shodno navođenju prof. Krznara, kritički u odnosu na antropomorfne i racionalističke strukture ljudskog postojanja, te neizostavno i tehničko-tehnološki Zapad koji upravo pomenuti odnos i personificira. U nizu svojih tekstova Visković je konstatirao da je zapadnjačka etika dominantno antropocentrična, te se upravo u tom kontekstu snažno usprotivljava djelatnosti lova.

Povod pisanja trećeg poglavlja, po riječima autora knjige, jeste objavljivanje dvaju dokumenata: Lošinjske izjave – za Hrvatsku bez GMO-a, koju potpisuju sudionici okruglog stola „Hrvatska i GMO – deset godina poslije“ održanog u okviru 8. Lošinjskih dana bioetike u or-

ganizaciji Hrvatskog bioetičkog društva, Hrvatskog filozofskog društva i Grada Malog Lošnja (Mali Lošinj, 18.-20. svibnja 2009.) i Manifesta Kršćanskog akademskog kruga naslovljenom *U službi čovjeka i zajednice*. Lošinjskom izjavom želio se podstaknuti otpor građanstva, akademske javnosti, nevladinog sektora, i to protiv stvaranja GMO protektorata multinacionalnih kompanija u Hrvatskoj. Takođe, ovim se nastojalo upozoriti državnu upravu na obaveze koje imaju prema ekonomskom interesu hrvatskog društva, koji komercijalizacijom GMO usjeva može biti ozbiljno ugrožen.

U Manifestu Kršćanskog akademskog kruga riječ je o sagledavanju krize u Hrvatskoj, te promašajima koji su načinjeni u ekonomiji i socijalnom životu tokom tranzicije. Ipak, istaknuto je da Hrvatska ima veliki broj pozitivnih predispozicija koje treba iskoristiti u evropskom kontekstu. Također, u Manifestu je čovjek okarakterisan kao temeljna vrijednost u svijetu, te da je nedopustivo da se njemu pristupa kao pukom sredstvu. Naprotiv, čovjek mora biti cilj.

Treći dio Manifesta naslovljen „Za bolji svijet“ govori o kršćanskoj poziciji kada je posrijedi razumijevanje svijeta i problema

sa kojima se čovjek suočava. Navedeno je, između ostaloga, da je neophodno u crkveni život unositi općeprihvaćeno naslijeđe prosvijećenog građanskog društva, a u građansko društvo vrednote autentičnog kršćanstva. Riječ je o shvatanju utemeljenom na Evanđelju i duhu Drugog vatikanskog koncila, što implicira otvorenost prema drugome uprkos razlikama. Kršćani ne žive protiv svijeta niti nasuprot svijetu već nastoje u svijet unositi kršćanske vrijednosti. Također, u Manifestu je istaknut i nedopustivo blizak odnos između nacionalnog i vjerskog, i pored toga što je na terminološkoj razini to apsurd, što čini da se unutar Katoličke crkve redovito promiče hrvatstvo. Htijući tobože utkati duhovnost u građansku svijest, na taj način, beskrupulozno se narušava autoritet Crkve čije se djelovanje posve desakralizira. Tu je neophodno napraviti odgovarajući otklon, istaknuto je u Manifestu, poradi kredibiliteta i Crkve i nacionalnog pitanja. Također, istaknuto je da se kler mora suočiti s realnošću, te da ne smije sebe izuzimati u odnosu na svijet. Radije trebaju usmjeravati ukupni društveni tok. To je jedino moguće ukoliko klerikalne strukture vlastiti pogled na svijet oslobode strogo materijalističkog nazora.

U zaključku je načinjena kratka rekapitulacija onoga što je autor u knjizi istakao, uz ponovno naglašavanje važnosti obrazovanja koje pojedince mora osposobljavati za primjereno obrazovno-duhovno narastanje, a ne primitivno vršenje mehaniziranih dužnosti, bez i najmanjega kritičkog otklona, i integrativno-filozofijskog pristupa u razumijevanju života i svijeta.

Smatramo da je knjiga prof. Tomislava Krznara od neprocje-

njive vrijednosti budući da se bavi problemima koji su izuzetno aktuelni, a čiji su dosezi, i supstancijalno i kulturalno, rekli bismo, gotovo sveobuhvatni. Zbog toga, vjerujemo da je za studente humanističkih znanosti djelo zagrebačkog bioetičara nezaobilazno, budući da se upravo od njih očekuje da pruže doprinos u filozofijskom redefiniranju samog koncepta obrazovanja, a što će se naposljetku odraziti i na čovjekov odnos prema ukupnosti života kao takvoga.